

Yönetimsellik ve Kendini Güvencesizleştirme

Kültür Üreticilerinin Normalleştirilmesi Üzerine

Isabell Lorey

Çeviri: Özge Çelik

Kültür üreticisi [1] olan kimilerimiz için, bir kurumda sürekli bir işte çalışmak aklımızın ucundan bile geçirmeyeceğimiz bir fikirdir. Haydi diyelim ki böyle bir işe girdik; niyetimiz olsa olsa birkaç sene devam etmektir, çok geçmeden başka bir şey yapmayı isteriz. Burada asıl mesele her zaman için insanın kendini tek bir şeye, daha nice veçheyi yok sayan klasik bir iş tanımına adamaya zorlanmaması; para için ruhunu satmaması ve daha pek çok şeyle uğraşmak istediği halde bunlardan vazgeçmek zorunda kalmaması değil midir? Önemli olan, bir kurumun kısıtlamalarına uymaman, zamanını ve enerjini hakikaten ilgin çeken yaratıcı projelere, hatta belki siyasal projelere saklaman değil miydi? Bir fırsat çıktığında, maaşı hiç de fena sayılmayacak bir işte bir süreliğine seve seve çalışmayı, ancak bize artık uymadığında o işten ayrılabilmek şartıyla kabul etmiyor muyduk? İşte o zamana dek, en azından bizim için bir anlam taşıyan bir sonraki projeyi gerçekleştirecek kadar para geçmiş olmayacak mıydı elimize? Pek para kazandırmasa da, bizim için çok daha tatmin edici bir proje olmayacak mıydı bu?

Bu tavrın önemli boyutlarından biri, insanın kendi yaşama ve çalışma koşullarını kendisinin seçtiğine, bunları nispeten özgürce ve özerk bir biçimde düzenleyebileceğine inanmasıdır. Aslına bakarsanız mevcut toplumsal koşullarda, sürekliliklerin olmaması, belirsizlikler de büyük ölçüde bilinçli olarak seçilir. Yine de bu metinde, “Ne zaman gerçekten özgürce karar verdim ki?” veya “Ne zaman eylemlerim özerk oldu ki?” gibi soruları ele almıyorum. Daha ziyade, Batılı, kapitalist toplumlarda, özerklik ve özgürlük fikirlerinin kurucu unsurlarından birinin de hegemonik özneleştirme tarzları olması meselesiyle ilgileniyorum. Dolayısıyla metnin odak noktasını oluşturan konu, insanın “kendi seçtiği” güvencesizleşmenin, neoliberal siyasal ve ekonomik ilişkilerin aktif bir parçası haline gelmenin koşullarını üretmeyi ne ölçüde kolaylaştırdığı.

Bu perspektiften yola çıkılarak, kültür üreticilerine veya şu günlerde güvencesizleştirilmiş bir halde olan kişilere dair genel bir açıklamaya ulaşılamaz. Ancak, insanın “kendi seçtiği” güvencesizleşmeyi sorunsallaştırırken, modern burjuva özneleştirmenin tarihsel kuvvet hatları [2] açıkça ortaya konabilir. Bu kuvvet hatları, kolay kolay fark edilemeyecek bir biçimde hegemoniktir, normalleştiricidir ve muhtemelen “karşı-davranış”ı [3] engeller.

Söz konusu kuvvet hatlarının soykütüğünü görmek için, öncelikle Foucault'nun “yönetimsellik” ve “biyopolitika” kavramları üzerinde duracağız. Burjuva özneleştirme [subjectivation] hatlarındaki kesinti ve kopukluklara değil, yapısal ve dönüştürücü sürekliliklere odaklanacağız: Bunlara, modern Batı toplumlarının günümüze kadarki yönetim tekniklerinde gördüğümüz iç içe geçişler de dahil. Bu modern, yönetimsel düzeneklerde *dispositif* ne gibi egemenlik fikirleri ortaya çıkmıştır? Neoliberal koşullarda güvencesizleştirilmiş ve kültür üreticisi olmayı “kendi seçmiş” kişiler olarak neyi nasıl düşünüp hissettiğimizde, bu dünyada ve bilhassa muhalif denen hareketlerde nasıl var olduğumuzda hangi kuvvet hatlarının payı vardır – yani hangi sürekliliklerin, tartışmasız görünen olguların ve normalleştirmelerin? Güvencesiz bir haldeki kültür üreticileri, kendileriyle ilişkileri, yani özilişkileri ve birtakım egemenlik fikirleri yoluyla “yeni” bir yönetimsel normalliği mi cisimleştirmektedirler?

Bu metinde, burjuva özneleştirmenin kuvvet hatlarının soykütüğünü göstermenin yanı sıra, bir sapma ve dolayısıyla da liberal yönetimselliğin bir çelişkisi olarak güvencesizleştirme ile, neoliberal yönetimselliğin

hegemonik bir işlevi olarak güvencesizleştirme arasındaki farkları ortaya koyacağım. Son olarak da, güvencesiz yaşama ve çalışmaya “özgürce” karar verme örneğine dayanarak, bu ikisi arasındaki ilişkiyi netleştirmeye çalışacağım.

Biyopolitik Yönetimsellik

Michel Foucault “yönetimsellik” terimiyle, Batı toplumlarında bir devleti yönetme ile kendi kendini yönetmenin, yani özyönetim tekniklerinin yapısal olarak nasıl iç içe geçtiğini ortaya koyar. Devlet ile, özneler/tebaa arasındaki bu ilişki zamandışı bir sabit değildir. 16. yüzyıldan beri gelişmekte olan şey, yani yeni bir yönetim tekniği, daha doğrusu günümüze kadarki modern yönetim tekniklerinin kuvvet hatları, ancak 18. yüzyılda kök salmıştır. Foucault’nun, Niccolò Machiavelli’nin 16. yüzyıl tarihli *Hükümdar*’ındaki karakteri prototipi olarak tanıttığı geleneksel egemen ve Thomas Hobbes’un 17. yüzyıldaki sözleşmeye dayalı gönüllü tebaa fikri, “halkı” halkın refahı için yönetmekle ilgilenmiyordu henüz; her şeyden önce, egemenin refahı için bu insanları tahakküm altına alma peşindeydi. İlk defa 18. yüzyılda, liberalizm ve burjuvazi hegemonik hale geldiğinde, nüfus ve bu nüfusla beraber de “halk”ın hayatı ile bu hayatı daha iyi hale getirmeye yönelik bir yönetim iktidarın odağına yerleşti. Devlet iktidarı sadece toprak büyüklüğüne veya tebaanın ticaret ve otorite temelinde düzenlemesine dayanmıyordu artık; [4] nüfusun “mutluluğuyla”, hayatıyla ve bu hayatın istikrarlı bir biçimde geliştirilmesiyle de ilgiliydi.

18. yüzyılda, yönetim metotları bir liberalizm siyasal iktisadına doğru dönüşmeye devam etti: Bir tarafta yönetimin serbest piyasa yararına kendi kendine getirdiği sınırlamalar, diğer tarafta ise düşünce ve davranışlarında ekonomik paradigmalara mahkûm bir tebaa vardı. Bu özneler salt itaat yoluyla kontrol altına alınmamış, ancak bir bütün olarak “ortalama yaşam süreleri, sağlık durumları ve davranış biçimlerinin bu ekonomik süreçlerle karmaşık ilişkilere girip iç içe geçmesiyle” yönetilebilir hale gelmişlerdi. [5] Modern yönetimselliğin temel yapısını oluşturan liberal yönetim tarzları hep biyopolitik olmuştur. [6] Başka bir deyişle, liberalizm biyopolitikanın ekonomik ve siyasi iskeleti, keza “kapitalizmin gelişiminin olmazsa olmaz unsurlarından biriydi”. [7]

18. yüzyılın sonunda, bir devletin gücü ve refahı nüfusunun sağlığına her zaman olduğundan daha fazla bağlıydı. Burjuva bir liberal bağlamda, buna yönelik bir yönetim politikası günümüze kadar hep normalliği üretip yerleştirmek ve sağlama almak anlamına gelmiştir. Bunun için epey bir veri gerekir; istatistikler hazırlanır, doğum ve ölüm oranı olasılıkları hesaplanır; hastalıklara yakalanma sıklıkları, hayat koşulları, beslenme biçimleri vs. değerlendirilir. Ama bütün bunlar da yetmez. Bu biyo-üretici, hayatı-destekleyici biyopolitik yönetim metotları, bir nüfusun sağlığı bakımından belli bir standardı tutturmak ve bu standardı azami düzeye çıkarmak için, her bir bireyin aktif katılımını, yani özyönetimini de gerektirir. Foucault *Cinselliğin Tarihi*’nde şöyle yazar:

Batılı insan canlı bir dünyada canlı bir tür olmanın, bir bedene, varoluş koşullarına, yaşam olasılıklarına, bireysel ve kolektif refaha, değiştirilebilecek kuvvetlere ve bu kuvvetlerin optimal bir biçimde dağıtılabildiği bir uzama sahip olmanın ne anlama geldiğini yavaş yavaş öğreniyordu. [8] (vurgu bana ait)

Foucault burada, asli olduğunu düşündüğüm iki şeyden bahsediyor: Birincisi, modern birey birtakım varoluşsal koşullara bağlı bir bedene nasıl sahip olacağını öğrenmelidir; ikincisi de “kendisi”yle yaratıcı ve üretici bir ilişki kurmayı, “kendisi” bedenini, hayatını, benliğini şekillendirmesine olanak sağlayan bir ilişki kurmayı öğrenmelidir. Philipp Sarasin, 18. yüzyılın sonlarıyla 19. yüzyılın başlarında Batı’da hijyen söylemi bağlamında, “sağlıklı mı yoksa hasta mı olacağını, hatta ölüm vaktini bile büyük ölçüde bireyin kendisinin belirleyebileceği inancının” ortaya çıktığını gösterir. [9] İnsanın kendisini şekillendirmeye muktedir olduğuna dair bu fikir kesinlikle yönetimsel düzeneklerden bağımsız bir biçimde ortaya çıkmamıştır.

Benliğe ilişkin liberal yönetim teknolojileri bağlamında, “kendisinin” vasfı daima “sahiplenici bireyciliğe” işaret eder.[10] Ne var ki ilk başlarda, insanın “kendine” dair tahayyüllerine yönelik özilişkileri sadece burjuva için geçerliydi; ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru yavaş yavaş bütün nüfus için geçerli hale geldi. Burada söz konusu olan bir öznenin yasal statüsü değil, toplumları normalleştirmenin yapısal koşullarıdır: İnsan kendi kendini idare edebilmeli, bir cinsiyete tabi bir özne olduğunu kabullenebilmeli ve dikkat ettiği sürece (beslenme, hijyen, hayat tarzı) sağlıklı olan ama yeterince özen göstermediğinde hastalanan bir bedene sahip olmayı öğrenmelidir. Bu bakımdan, nüfusun tamamı biyopolitik özne haline gelmelidir.[11]

Ücretli işçiler söz konusu olduğunda, insanın kendine dair tahayyüllerine yönelik böyle özilişkiler,[12] insanın kendi malı addedilen bedeninin, emek gücü olarak satması gereken, “kendine” ait bir beden haline geldiğini gösterir. Ayrıca bu bakımdan, modern, “özgür” birey kendisini öylesine güçlü özilişkiler yoluyla üretmeye itilir ki, istikrarlı bir şekilde iyiye giden bir yaşam sürdürmek için emeğini satabilir.

Dolayısıyla modern toplumlarda “yönetme sanatı” –Foucault yönetimselliği böyle de adlandırır–[13] esasen baskıcı olmaktan ibaret değildir, daha ziyade insanın “içten içe işleyen” kendini terbiye ve kontrol etme mekanizmalarıyla ilgilidir.[14] İnsanlara, bedenlere ve şeylere hem dayatılan, hem de bütün bunların aktif bir parçası olduğu bir düzenin analizidir yönetme sanatı. Yönetim teknikleri sorununun merkezindeki mesele, özerk, özgür özneleri düzenleme meselesi değil, özneleri daha en başta güya özgür ve özerk özneler olarak tesis etmeyi sağlayan ilişkileri düzenleme meselesidir.

Karl Marx’a göre “burjuva düşünme biçiminin insanın normal düşünme biçimi olduğunu gösteren”[15] John Locke, daha 17. yüzyılın ikinci yarısında *The Two Treatises of Government*’ta (Yönetim Üzerine İki Deneme) şunları yazar: İnsan “kendisinin efendisidir, kendi şahsının ve bu şahsın eylemlerinin ve emeğinin sahibidir.”[16] Modern çağın başlarında, mülkiyet “antropolojik” olduğu düşünülen bir anlam kazanmıştır:[17] Burjuva için, bir vatandaş olarak resmî özgürlüğünün önkoşullarından biri demektir; kendi emek gücünün sahibi olan ve bu gücü özgürce satması gereken işçi için de, ücretli emek. Mülkiyet, bireyin, geleneksel itaat ve güvenlik sisteminden bağımsız ve azade hale gelebilmesinin önkoşuluydu. Ancak, biyopolitik yönetimselliğin perspektifinden, mülkiyetin anlamı vatandaşlık, sermaye ve ücretli emek gibi sınırlı düzeyleri aşar ve mülkiyet aslında tamamen genel bir şey olarak anlaşılır. Zira bir biyopolitik düzenekte, bedensel sahiplik ilişkileri yönetimsel özyönetim olarak nüfusun tamamı için geçerlidir, sadece vatandaşlar veya işçiler için değil.[18] Dolayısıyla modern insan, sahiplenici bireyci özilişkiler yoluyla tesis edilir. Bu özilişkiler, tarihin belirli bir dönemine özgü olan özerklik ve özgürlük fikirlerinin temelini oluşturur. Yapısal olarak, modern özilişkiler –yine ekonomik bir çağırmanın,[19] ötesinde– insanın bir üretim aracı olarak kendi bedeniyle ilişkisine dayanır.

Bu geniş anlamıyla ekonomi ve biyopolitikada, emek girişimcisinin menşei, bir özneleşme tarzı olarak “kendi kendisinin girişimcisi”nin menşei,[20] modern liberal toplumların başlangıcına kadar uzanır, tamamen neoliberal bir fenomen değildir.[21] Bu soykütük türü, elbette 19. yüzyılın sonlarında başlayan sosyal devlet, refah devleti çağını atlar. Sosyal devlet/refah devletinin mevcut yeniden inşasında ve yapışökümünde yer alan, büyük ölçüde zorlamayla oluşturulan kendi kendilerinin girişimcileri ile, 18. yüzyılın sonunda başlayan temel liberal yönetimsel özneleştirme metodlarını birbirine bağlar. İnsanın, kendinden sorumlu olma ilkesi aracılığıyla özneleşmeye çağrılmasıyla birlikte, 19. yüzyılda çoktan başarısızlıkla sonuçlanmış olan bir şey, yani mülkiyetin önceliği ve bununla ilişkili olarak güvenliğin inşası, şimdi tekrar ediyormuş gibi görünür. Mülkiyet, burjuva yönetiminin ilk evrelerinde, toplumsal varoluşun öngörülmezliğine karşı güvence, sekülerleşmiş bir toplumda ve prenslerle kralların tahakkümünde savunmasızlığa karşı güvenlik olarak sunulmuştur. Nihayetinde sadece bir avuç insan için geçerli olmuştur bu; ama 19. yüzyılın sonlarında, ulus-devlet pek çok insanın sosyal güvenliğini garanti altına almak zorunda kalmıştır. Ancak, bu ille de bugün devletin tekrar daha kapsamlı bir toplumsal işlev üstlenerek güvence ve güvenliği ele alması gerektiği anlamına gelmez.[22] Zira bu, Batılı ulus-devlette özgürlük ile güvenlik arasında geçerli olan tamamen esnek ilişkiyi aşmak şöyle dursun, benzer içerme ve dışlama yapılarıyla onu hızla yeniden üretecektir.

Normalleştirilmiş Özgür Özneler

Biyopolitik yönetim toplumlarında, “normal”in tesis edilmesi hegemonik olanla da iç içedir hep.^[23] Modern dönemde normale –burjuva, heteroseksüel, Hıristiyan, beyaz, kadın veya erkek, millî olana– yönelme talebiyle birlikte, insanın kendisini düzenleyerek ve dolayısıyla da idare ederek kendi bedenini, kendi hayatını kontrol ettiği şeklinde bir perspektif geliştirmek kaçınılmaz hale gelmiştir. Normal, normalle bir değildir, yine de normun işlevini üstlenebilir. Ancak, normallik asla dışsal bir şey değildir, zira normalliği garanti altına alıp ufak tefek değişikliklerle yeniden üretenler bizlerizdir. Bu yüzden, kendimizi normalleştirmemiz, kendimizi yönetimsellik, biyopolitika ve kapitalizm düzeneğinde yönetmemiz demektir. Bunu başarıyla yaparsak eğer –ki genellikle böyle olur– iktidar ve belli başlı tahakküm ilişkileri zar zor fark edilir, bunlara kafa yormak aşırı derecede zordur; zira kendimizle, kendi bedenlerimizle ilişki kurdukça bunların üretiminde de rol oynarız. Normalleştiren toplum ve bu toplumda meydana gelen özneleştirme, hayata yönelik bir iktidar teknolojisinin tarihsel sonucudur. Normalleşmiş öznenin kendisi de, bir grup bilgi biçimi, teknolojisi ve kurumundaki tarihsel bir inşadır. Bunlar tek bir bireyin bedeni kadar bir bütün olarak nüfusun hayatını da hedef alır. Normalleşme, açık ve doğalmış gibi algılanan gündelik pratiklerle yaşanır.

Buna ilaveten normal, bir edimsellik, bir sahibilik etkisi yaratarak da doğallaşır. Bu nedenle, iktidar ilişkilerinin sonucunun kendi benliğimizin, hakikatimizin özü, fiilî özümüz, varlığımızın esası olduğuna inanırız mesela. Bu normalleştirici özyönetim, kökleri beyaz erkek öznenin inşasına kadar uzanan^[24] hayalî bir tutarlılık, tekbiçimlilik ve bütünlüğe dayanır. Tutarlılık da modern egemenliğin önkoşullarından biridir. Özne “kendi evinde efendi olduğuna” inanmalıdır.^[25] Bu temel tahayyül fiyaskoyla sonuçlanırsa, başkaları söz konusu kişiyi “anormal” biri olarak algılar, dahası bu kişi de kendi hakkında böyle bir kaniye kapılır.

İsterseniz özilişkinin öğrenilen biçimlerine geri dönelim, zira bu biçimler biyopolitik yönetsel modern çağ için varoluşaldır ve farklı farklı şekillerde nüfusun tamamı için geçerlidir. İnsanın kendisiyle ilişkisi, içsel bir doğaya, nihayetinde eşsiz bireyselliğini oluşturan içsel bir öze sahip olduğu fikrine dayanır. Bu tür tahayyüllere dayanan “içsel, doğal hakikatler”in, bu edimsellik inşalarının da genellikle değiştirilemez, salt bastırılabilir veya özgürleştirilebilir oldukları düşünülür. Günümüze kadar, insanın kendi benliğini ve hayatını özgürce, özerk bir biçimde ve kendi kararları doğrultusunda şekillendirip tasarlamaya muktedir veya mecbur olduğu fikrini beslemiştir bunlar. Bu nedenle böyle iktidar ilişkileri kolay kolay fark edilmez; zira insanın kendi özgür kararı, şahsî bir perspektif gibi görünürler ve günümüze kadar hep şöyle sorma arzusu uyandırmışlardır: “Kimim ben?”, “Potansiyelimi nasıl gerçekleştirebilirim?”, “Kendimi nasıl bulabilirim ve varlığımın özünü en iyi nasıl geliştirebilirim?” Daha önce de değindiğimiz gibi, neoliberal yeniden yapılandırmada yaygın olarak kullanılan insanın kendisinden sorumlu olması anlayışı, aslında sahiplenici bireycilik ve edimsellikten oluşan bu liberal kuvvet hattının parçasıdır; insanın kendini yönetmesine yönelik neoliberal bir çağırma olarak, sadece ilaveten işlev gösterir.

Esasında, yönetsel özyönetim bariz bir paradoksta meydana gelir. İnsanın kendini yönetmesi, denetlemesi, disipline etmesi ve düzenlemesi aynı zamanda kendini şekillendirmesi ve oluşturması, kendisine böyle bir güç bahşetmesi anlamına gelir ki bu da özgür olmak demektir. Egemen özneler ancak bu paradoksla yönetilebilirler. İnsanın kendisini yönetme teknikleri aynı anda hem tabi hem muktedir kılma, hem zorlama hem de özgürleştirmeden doğduğu için, bu paradoksal harekette, birey özne haline gelir, dahası modern bir “özgür” özne haline gelir. Böylece özneleştirilen bu özne yönetsellik koşullarının (yeniden) üretimine sürekli olarak katılır; faillik esasen ilk defa bu senaryoda ortaya çıkar. Foucault’ya göre iktidar ancak “özgür özneler”e ve ancak “özgür” oldukları ölçüde uygulanabilir.^[26]

Dolayısıyla, yönetsellik bağlamında özneler aynı anda hem tabi kılınmış kişilerdir, hem de belli bir anlamda özgür aktörler. Bu özgürlük de liberal iktidar ilişkilerinin, yani biyopolitik yönetselliğin hem koşulu hem de sonucudur. Günümüze kadar meydana gelen bütün değişikliklere rağmen, 18. yüzyılın sonlarından beri modern

toplumlardaki bireylerin yönetilmesine vesile olan kuvvet hatlarından biridir bu.

Biyopolitik yönetim toplumlarının bu normalleştirilmiş özgürlüğü, güvenlik mekanizmaları olmadan veya neyin anormal ve sapkın olduğu kurgulanmadan var olamaz asla. Zira aynı şekilde bunlar da özneleştirme işlevlerine sahiptir. Modern çağ, bir “tehlike kültürü”, normale yönelik sürekli bir tehdit; hastalık, pislik, cinsellik veya “yozlaşma korkusu” gibi daimi, ortak tehditlerin hayalî istilasına olmaksızın düşünülemez adeta. [27] Özgürlük ile güvenliğin, kendini muktedir kılma ile zorlanmanın etkileşimi, bu tehlike kültürünün de yardımıyla, liberal iktidarın siyasal iktisadının sorunları üzerinde ilerler.

Bu bağlamda, söz konusu norma ve bir öznenin özgür, egemen, burjuva, beyaz olarak normalleştirilmesine ve böyle bir öznenin mülkiyet ilişkilerine uymayan herkes güvencesizleştirilmiştir. Dahası, modern güvencesizliğin güvenliğini sağlama almayı amaçlayan sosyal devlet bağlamında, normal çalışma koşullarının erkekler için düzenlenmesiyle, kadınlar “eş” olarak yapısal bir biçimde güvencesizleştirilmiştir. Ayrıca, sermayeyle emeğin uzlaştığı ulus-devletten anormal ve yabancı denilerek dışlananlar da güvencesizleştirilmiştir. [28] Buna bağlı olarak güvencesizleştirme, günümüze kadar hep liberal yönetimselliğin bünyevi çelişkilerinden biri olmuştur. Anormal bir şey olarak da, özgürlük ile güvenlik arasındaki dengeleyici dinamiği altüst etmiştir. Bu bakımdan, çoğu zaman karşı-davranışı tetikleyen bir şey olmuştur.

Ailenin geçimini erkeğin sağlayacağı şekilde düzenlenen, büyük ölçüde yalnızca çoğunluk toplumu için erişilebilir bir durum olan normal çalışma koşulları bugün hegemonyasını kaybetmektedir. Güvencesizleştirme giderek yönetsel normalleştirme tekniklerinin bir parçası haline gelmekte, sonuç olarak neoliberalizmin bünyevi bir çelişkisinden hegemonik bir işlevine dönüşmektedir.

Hayatın Ekonomikleştirilmesi ve Karşı-Davranışın Olmaması

Son yıllarda sık sık gündeme gelen “hayatın ekonomikleştirilmesi” mevzusu, neoliberal dönüşüm süreçlerini ancak çok kısıtlı bir biçimde açıklar: hem totalleştirici retoriğinden dolayı, hem de güya yeni bir fenomeni ilan etmesinden dolayı. “Hayatın ekonomikleştirilmesi” birtakım basitleştirilmiş tezlerle atıfta bulunur: Ekonomik sömürünün çıkarlarına kurban giden sadece iş değildir artık, hayatın akıbeti de böyle olmuştur; iş ile hayat arasında bir ayırım yapmak mümkün değildir; ve bu süreçte, üretim ile yeniden üretim arasındaki ayırmada da bir içpatlama meydana gelmiştir. Böyle totalleştirici içpatlama tezleri, kolektif bir kurban statüsünden bahseder ve özneleşme, faillik ve nihayetinde de karşı-davranış tarzlarına ilişkin görüşü çarpıtır.

Ancak, biyopolitik yönetimsellik perspektifinden bakıldığında, “hayatın ekonomikleştirilmesi” tezi belli bir anlam taşır. Burjuva bir liberal toplumun, neredeyse iki asırdan fazla bir zamandır hayatın verimliliği etrafında tesis edilen iktidar ve tahakküm ilişkilerine işaret eder. Bu açıdan bakıldığında, hayat asla işin öteki yüzü olmamıştır. Batı modernliğinde, yeniden üretim daima siyasal ve ekonomik olanın bir parçası olmuştur. Sadece yeniden üretim değil, genel itibarıyla hayat bile hiçbir zaman iktidar ilişkilerinin ötesinde olmamıştır. Hayat tam da verimliliğiyle, yani tasarım potansiyeliyle, her zaman böyle ilişkilerin sonucu olmuştur. Ve tabii kılma ile muktedir kılma, düzenleme ile özgürleştirme arasındaki modern özneleştirme paradoksunu kuran tam da bu tasarım potansiyelidir. Güvencesizleştirmeyi bünyevi bir çelişki olarak tesis eden liberal süreç, bu özneleştirmenin ötesinde meydana gelmemiştir; toplumsal, ekonomik ve siyasal konumların bir araya gelmesiyle oluşan, tümüyle makul bir sonuçtur bu.

Bu açıdan, günümüzde yana yana bitiremedikleri “hayatın ekonomikleştirilmesi” tümüyle neoliberal bir fenomen değil, biyopolitik toplumların bir kuvvet hattıdır; bugün belki başka bir biçimde anlaşılır hale gelmiştir, o kadar. Bununla ilgili özneleştirmeler genellikle iddia edildiği gibi yeni falan değildir aslında, sadece biyopolitik yönetsel süreklilikleri pek anlaşılmalıdır.

1960'larda başlayan toplumsal hareketler bağlamında ortaya çıkan yaşama ve çalışma koşulları, hiç ama hiç yönetsel değil miydi gerçekten? [29] Aslında, alternatif yaşam biçimlerinin baştan aşağı muhalif pratikleri, (feminist, ekolojik, sol-radikal bağlamlarda) farklı bedenlere ve özilişkilere duyulan arzu, kendisini ısrarla normal çalışma koşullarından ve bunların kısıtlamalarından, disiplin tedbirlerinden ve denetimlerden ayırmaya çalışmıştır. Burada en önemli meseleler şunlardır: insanın kiminle, ne iş yapacağına kendisinin karar vermesi; güvencesiz çalışma ve yaşama biçimlerini bilinçli olarak tercih etmesi, çünkü tam da kendi zamanını kendisinin düzenleyebilmesi nedeniyle, daha fazla özgürlük ve özerkliğin olanaklı gibi görünmesi; ve hepsinden önemlisi: kendi kaderini kendisinin belirlemesi, yani özbelirlenim. Genellikle, emeğin karşılığı olarak beklenen şey iyi kazanmak değil, işten keyif almak olmuştur. Burada asıl gözetilen, çeşitli becerileri hayata geçirebilme olanağıdır. Güvencesiz çalışma koşullarının bilinçli, gönüllü olarak kabul edilmesi çoğu zaman, yeniden üretim ile ücretli emek arasındaki modern, patriyarkal bölünmeyi normal çalışma koşullarında mümkün olduğundan daha farklı bir biçimde yaşama isteğinin bir ifadesi de olmuştur şüphesiz.

Ancak, son yıllarda bu alternatif yaşama ve çalışma koşulları ekonomik açıdan daha elverişli hale gelmiştir; zira emek piyasasının talep ettiği esnekliği sağladılar. Nitekim son otuz-kırk yılda, toplumsal hareketlerin pratikleri ve söylemleri muhalif olmakla ve normalleştirmeye karşı çıkmakla kalmamış, neoliberal bir yönetsellik biçimine doğru dönüşümün de bir parçasını oluşturmuştur.

Peki evvelce muhalif addedilen bu yaşama ve çalışma tarzları artık ne ölçüde bariz bir hegemonik, yönetsel işleve sahiptir? Ve neden karşı-davranış potansiyellerini kaybetmiş gibi görünmektedirler? İşte metnin bundan sonraki bölümü, kapsamlı bir analiz sunma iddiası taşımaksızın, bu meseleye dair birkaç fikir sunuyor.

¶

Güvencesiz bir duruma kendi isteğiyle girmiş olan kültür üreticilerinin çoğu, yani burada bir bütün olarak ele aldığımız insanlar, genellikle geçmişteki alternatif varoluş koşullarıyla doğrudan bir siyasi ilişkileri olmasa da –bilinçli veya bilinçsiz bir biçimde–böyle bir tarihe atıfta bulunacaktır. Söz konusu koşulların toplumun merkezine, yani normal ve hegemonik olanın üretildiği yere kayması bu insanları az çok rahatsız eder. Ancak, eski yaşama ve çalışma teknikleri ile de toplumsal olarak hegemonik hale gelecek diye bir şey yoktur. Aslında süreç tam tersine işler: Çalışma koşullarının kitlesel olarak güvencesizleştirilmesi, normal çalışma koşullarının dışında kalan herkese dayatılırken, bu insanlara bazı vaatlerde bulunulur: Kendi yaratıcılıklarının sorumluluğu kendilerinde olacaktır; kendi hayatlarını kendi kurallarına göre, arzu edilen türden, normal sayılan bir varoluş hali olarak şekillendirebileceklerdir. Biz burada, güvencesizleşmeye zorlanan kişilerden ziyade, kültür işçileri olarak güvencesiz yaşama ve çalışma koşullarını özgürce kendisinin seçtiğini söyleyen insanlar üzerinde duruyoruz. [30]

Bu konuda sistematik bir ampirik çalışmanın olmaması gerçekten şaşırtıcı. [31] Fakat kültür üreticilerinin ortak parametreleri aşağı yukarı bellidir: iyi, hatta çok iyi bir eğitim almış, 25-40 yaşları arasında, çocuksuz, ve az çok bilinçli biçimde güvencesiz bir istihdam halini seçmiş insanlardır bunlar. Geçici işleri kovalarlar, geçimlerini projelerden sağlarlar, birden çok müşteriye arka arkaya sözleşme usulü işler yaparlar; genellikle hastalık ödeneği, ücretli izin veya işsizlik tazminatı gibi hakları yoktur; ayrıca iş güvenceleri, dolayısıyla sosyal güvenceleri de yoktur (varsa da asgari düzeydedir). Haftada kırk saatlik mesai tam bir yanılısamadır. Mesai ile boş zaman arasında net sınırlar yoktur. Çalışma ile dinlenmeyi birbirinden ayırmak mümkün değildir artık. Mesai dışındaki zamanlarında epey bilgi biriktirirler, ama bunun için ekstra bir ödeme almazlar; kendilerinden doğal olarak beklenen ve ücretli çalışma bağlamında kullanılan vs. bir şeydir bu.

Bu, dışarıdan gelen bir “hayatın ekonomikleştirilmesi”, tabi kılma veya totalleştirme süreci değildir. Söz konusu pratikler daha ziyade arzuyla, keza adaptasyonla bağlantılıdır. Zira bu varoluş koşulları daima öngörülür ve peşinen itaatle üretilir. “Gönüllü” işler, yani örneğin kültür veya akademi endüstrisindeki ücretsiz veya düşük ücretli işler, çoğunlukla değişmez bir gerçek olarak kabul edilir, başka bir şey talep bile edilmez. İnsanın kendi

kültürel üretimini finanse etmek için pek de yaratıcı olmayan, diğer güvencesiz işleri kovalaması gerektiği kabul edilir. İnsanın hem zorla hem de kendi tercihi doğrultusunda kendi yaratıcı üretimini finanse etmesi, onu hem ezen hem de bir parçası olmak istediği ilişkileri besler ve yeniden üretir. Bile isteye yaratıcı işlere yönelen bu güvencesiz kültür üreticileri belki de kolayca sömürülebilecek öznelerdir; zira özgür ve özerk olduklarına inanmalarına, kendilerini gerçekleştirme fantazilerine bağlı olarak, yaşama ve çalışma koşullarına sonsuza dek katlanacakmış gibi görünürler. Neoliberal bir bağlamda ise sömürüye o kadar açıktırlar ki, devlet onları rol modelleri olarak bile sunabilir.

Bu kendini güvencesizleştirme hali, korku ve kontrolü kaybetme gibi deneyimlerle, kesinliklerin ve teminatların kalkmasıyla ortaya çıkan güvensizlik hisleriyle, keza başarısızlık, toplumsal açıdan düşüş ve sefalet korkusu ve deneyimiyle bağlantılıdır. Yine bu nedenlerle, “kendini koyvermek” veya hegemonik paradigmaları farklı biçimlerde tasfiye etmek veya ıskartaya çıkarmak zordur. Herkes “elini çabuk tutmalıdır”, yoksa oyunun dışında kalabilir. Sakinleşip rahatlamaya veya toparlanmaya ayrılmış net bir zaman dilimi yoktur. Bu türden bir yeniden üretimin hayatta net bir yeri yoktur; dolayısıyla bu özlem hep tatmin edilemeden kalacak ve insan bu eksikten hep muzdarip olacaktır. İnsanın “kendini bulmak” için sakinleşip rahatlama arzusunu tatmin etmesi imkânsızdır artık. Genellikle, bu tür yeniden üretim pratiklerini sil baştan öğrenmek gerekir. Tartışmasız ve apaçık olgular olmadıkları için, insanın bunlar uğruna hem kendisiyle hem de başkalarıyla kıyasıya mücadele etmesi gerekir. Ve bu da yeniden üretim, yenilenme özlemini rahatlıkla pazarlanabilir bir şey haline getirir.

Sonuç olarak sadece çalışma, üretim cephesi değil, genellikle “hayat” denen şu diğer cephe, yeniden üretim cephesi de güvencesiz hale gelmiştir. Üretim ile yeniden üretimin kesiştiği söylenebilir mi öyleyse? Bu kültür üreticilerinde, eski, yeni bir biçimde, evet. Bu insanların gözler önüne serdiği şey, neoliberal bireyselleşme biçimi altında, üretim ve yeniden üretimin parçalarının öznelerin “içine” yerleştirilmiş olduğudur. Panagiotidis ve Tsianos [32] da benzer bir tez öne sürerler: “Üretim ile yeniden üretim arasındaki bölünmenin giderek ortadan kalkması evde veya işyerinde değil, işin kendisinin cisimleşmesi yoluyla meydana gelir: yani, güvencesizleştirmenin refleksif bir biçimiyle!” Yine de, biyopolitik yönetsel iktidar ilişkileri hegemonik, normalleştirilmiş bedenlerin ve özilişkilerin üretimi yoluyla işlediğinden, bu bedenlerde maddileşen, işin de ötesinde, yönetsel hayattır her zaman.

Buna bağlı olarak, günümüzün güvencesiz, cisimsiz, bireyselleştirilmiş iş ve “hayat”ı bağlamında, yeniden üretimin işlevi değişir. Yeniden üretim, başta kadınlar olmak üzere başkalarıyla birlikte dışsallaştırılmaz artık. Bireysel yeniden üretim ve üreme, yani hayatın üretimi, bireyselleşmiş ve kısmen öznelerin kendi “içine” kaymıştır. Mesele işin ötesinde –ve aynı zamanda iş yoluyla– yenilenmedir; ama çoğu zaman bu, karşılığı layıkıyla verilen ücretli emeğin de ötesindedir. Mesele yenilenme, yenileme, insanın kendi benliğini kullanarak yaratması, kendi kudretini kullanarak –kendi dilediğince– benliğini yeniden üretmesidir. Kendini gerçekleştirme, benlik için bir yeniden üretim görevi haline gelir. Çalışma, benliğin yeniden üretimini sağlama almak içindir.

Kendi içlerindeki bütün farklılıklarıyla “güvencesizleştirilmiş” kültür üreticilerini böyle tektip bir tarzda sunarken, bu insanların neoliberalizmde özleştirilmelerinin bariz bir biçimde çelişkili olduğunu söylemek mümkün: aynı anda, bir tarafta güvencesizleştirme vardır ki bu her daim parçalılık ve çizgisel olmama anlamına gelir, diğer tarafta da egemenliğin sürekliliği. Modern egemenliğin sürekliliği, kendini gerçekleştirme, özerklik ve özgürlüğün stilize edilmesi yoluyla; insanın kendini şekillendirmesi, kendisinin sorumluluğunu alması ve edimsellik fikrinin tekrarı yoluyla meydana gelir. Buna örnek olarak, şu fikrin (hâlâ) yaygın kabul görmesini gösterebiliriz: Modern, erkek, sanatçı özne, yaratıcılığını bizzat kendisinden alır, çünkü bu yaratıcılığın orada, onun içinde olduğu varsayılır – Batı modernliği cinsiyeti de buraya yerleştirmiş ve bireyin doğası, özü addetmiştir. Genel olarak, burada ele aldığımız kültür üreticileri açısından, egemenliğin esas güvencesizleşme kararını “özgürce” verebilmede, dolayısıyla da kendini güvencesizleştirmede yatıyor gibi görünmektedir.

Ancak bunun sonucunda, yapısal güvencesizleştirmenin, aslında özgürce karar vermeyle falan pek alakası olmayan ve toplumun tamamını etkileyen neoliberal bir yönetsel fenomen olduğunu fark etmek iyice zorlaşır. Kültür üreticileri örneği, insanın “kendi seçtiği” yaşam biçimlerinin ve çalışma koşullarının, ayrıca özgürlük ve özerkliğe dair fikirlerinin, siyasal ve ekonomik yeniden yapılanmayla ne ölçüde bağdaştığını gösterir. Eleştirel kültür üreticilerinin, yaşama ve çalışma koşullarına dair bir araştırma kapsamında, “İyi bir hayat sizce nasıldır?” sorusuyla karşılaştıklarında verecek cevap bulamamaları başka türlü nasıl açıklanır? [33] Görüşülen kişilerden birisine göre, çalışma ile hayatın giderek birbirine karışması, “işin hayatına sızması” demektir. “İyi bir hayat” a dair fikirlerince çalışmaya pek sızmadığı ortadaydı; hâlbuki toptan “iyi bir hayat” a işaret edecek bir şey dönüşebilirdi bu. Yönetsel işlevi azalarak sona erecek, daha iyi bir hayat tahayyülü olan karşı-davranıştı eksik olan.

Liberal yönetselliğin yarattığı, kendini güvencesizleştirmenin muhalif bir konum olduğu inancı, egemenlikle parçalılık arasında kalan çelişkili özleştirme sayesinde devam ettirilebilir elbette. Ancak bu şekilde, sürekli olan iktidar ve tahakküm ilişkileri görünmez olur ve normalleştirme mekanizmaları doğallaşarak öznenin apaçık ve özerk kararları haline gelir. “Hayatın ekonomikleşmesi” gibi totalleştirici bahisler, hegemonyanın sonuçlarının ve bunlarla beraber mücadele ve antagonizmaların görüş açımızdan çıkmasına yol açarak bu duruma olsa olsa katkıda bulunabilir. İnsanın özerklik ve özgürlüğe dair kendi hayalleri modern özleştirmenin yönetsel kuvvet hatlarına yansımaz, diğer özgürlüklerin hayali kurulmaz artık ve böylece neoliberal yönetsellik bağlamında hegemonik bir işlev olan güvencesizleştirmeye kafa tutan olanaklı bir davranış perspektifinin önü kapanmış olur.

Bu normalleştirmenin bedeli nedir peki? Neoliberalizmde anormal olarak, sapma olarak işlev gören nedir? Bu yolla ekonomik açıdan sömürülemez olan nedir? Deleuze, yeni öznelliklerin ortaya çıkışına retorik bir soruyla işaret etmişti: “Kapitalizmde meydana gelen değişiklikler, hiç beklemedikleri bir biçimde, direnişin merkezi olan yeni bir benliğin yavaş yavaş ortaya çıkışıyla ‘karşılaşmıyorlar’ mı?” [34] Ama ben, karşı-davranışın ve yeni öznelliklerin gökten zembille inmesini bekleyen Deleuze gibilerin aksine, güvencesizleştirmenin hegemonik bir işleve dönüşmesinin tarihi ve burjuva yönetsel özleştirme tarzlarının sürekliliği üzerinde daha derin ve ayrıntılı çalışmalar yapmamız gerektiğine inanıyorum – buna, kendini muhalif addeden özerklik ve özgürlük anlayışları da dahil.

Metne büyük katkı sağlayan eleştirel tartışmaları için Brigitta Kuster, Katharina Pübl ve Gerald Raunig’e çok teşekkür ederim – yazarın notu.

"Governmentality and Self-Prekarization", Art and Contemporary Critical Practice (Londra: MayFly Books, 2009) s. 187-203. Lisa Rosenblatt ve Dagmar Fink'in İngilizce çevirisinden Türkçeleştirilmiştir. Yazara teşekkür ederiz.

The Turkish version has been published at:

<http://www.e-skop.com/skopdergi/yonetimsellik-ve-kendini-guvenesizlestirme-kultur-ureticilerinin-normallestirilmes-uzerine/1302>

[1] “Kültür üreticileri” burada bir paradoksa işaret etmek için kullanılıyor. Bir taraftan, söz konusu özneler dair bir tahayyüle, yani bu öznelerin özerk bir biçimde üretimde buldukları ve kendi kendilerini şekillendirdikleri anlamına geliyor. Diğer taraftan, bu özneleştirme biçimlerinin yönetsel araçlar olmasıyla, Batılı modernliğin biyopolitik yönetim toplumlarının işlevsel sonuçları olmasıyla ilgili. Dolayısıyla “kültür üreticileri” teriminin çelişkili bir anlamı var ve terim öncelikle sanatçılarla ilgili değil. Bu kavramsallaştırmayla, Brigitta Kuster, Katja Reichard ve Marion von Osten’in yanı sıra benim de dahil olduğum kpD/kleines postfordistisches Drama (küçük post-fordist drama) grubunun tanımına da atıfta bulunuyorum: “Biz ‘kültür üreticileri’ terimini şüphesiz stratejik bir biçimde kullanıyoruz. ‘Kültür üreticileri’ dediğimizde, ne belli bir sektörü (kültür endüstrisi) ne de belli bir toplumsal kategoriyi (mesela Almanya’da sanatçı ve yazarların sosyal güvenliğinin, yani sağlık, emekli maaşı ve kaza sigortasının garanti altına aldıklarını) veya mesleki bir kendini inşa etme sürecini kastediyoruz. Daha ziyade, pek çok şeyi kuşatan bir pratikten bahsediyoruz: üretim teorisi, tasarım, siyasal ve kültürel kendi kendini örgütlenme, işbirliği biçimleri, maaşlı ve maaşsız işler, kayıtdışı ekonomi ve kayıtlı ekonomi, geçici ittifaklar, proje odaklı çalışma ve yaşama”: Kleines postfordistisches Drama, “Prekarisierung von KulturproduzentInnen und das ausbleibende ‘gute Leben’”, *arranca! für eine linke Strömung*, No. 32 (Yaz 2005), s. 24.

[2] Foucault, *The History of Sexuality, Volume I: An Introduction*, çev. Robert Hurley (New York, 1980); Türkçesi: *Cinselliğin Tarihi*, çev. Hülya Uğur Tanrıöver (İstanbul: Ayrıntı, 2003); Deleuze, *Foucault*, çev. ve ed. Seán Hand (Londra, 1988).

[3] Foucault, *Geschichte der Gouvernementalität I: Sicherheit, Territorium, Bevölkerung (Vorlesungen am Collège de France 1977-78)* 2004a: 292

[4] Merkantilizm “halkın” niteliksel açıdan daha iyi bir hayat sürmesinden ziyade nüfusun sayıca artmasına yönelikti.

[5] Foucault, *Geschichte der Gouvernementalität II: Die Geburt der Biopolitik (Vorlesungen am Collège de France 1978-79)*, s. 42.

[6] Foucault’nun modern yönetsellik ile biyopolitikanın birbirinden ayrılamayacağına dikkat çektiği bir yazı için bkz. Foucault, *Geschichte der Gouvernementalität II*, s. 43. Toplumsal-teorik bir kavram olarak biyopolitik yönetsellik için bkz. Lorey, “Als das Leben in die Politik eintrat: Die biopolitisch gouvernementale Moderne, Foucault und Agamben”, *Empire und die biopolitische Wende* içinde, (ed.) Marianne Pieper, Thomas Atzert, Serhat Karakayali ve Vassilis Tsianos (Frankfurt/M./New York, 2006).

[7] Foucault, *The History of Sexuality, Volume I: An Introduction*, s. 141-142

[8] *A.g.e.*, s. 142

[9] Sarasin, *Reizbare Maschinen: Eine Geschichte des Körpers 1765-1914* (Frankfurt/M., 2001) s. 19.

[10] Macpherson, *Political Theory of Possessive Individualism: Hobbes to Locke* (Oxford, 1962).

[11] Lorey, “Als das Leben in die Politik eintrat: Die biopolitisch gouvernementale Moderne, Foucault und Agamben”, *Empire und die biopolitische Wende* içinde, (ed.) Marianne Pieper, Thomas Atzert, Serhat Karakayali ve Vassilis Tsianos (Frankfurt/M./New York, 2006).

[12] Louis Althusser’in fikirlerini izleyerek, insanın kendine dair tahayyüllerine yönelik böyle özilişkilerin “gerçek hayat koşulları”ndan, yani bedenlerin tesisinde maddileşen nüfusu idare etmenin yönetsel tekniklerinden ayrılamayacağını söyleyebiliriz.

[13] Foucault, “Governmentality”, *The Foucault Effect: Studies in Governmentality* içinde, (ed.) Graham Bruchell vd. (Chicago, 1991) s. 87–104.

[14] İnsanın kendi kendini idare etmesinin “içe dönük” hale gelmesinin ve düzenleyici bir ilke konumuna geçmesinin ilk kez neoliberalizmde görüldüğünü sanmıyorum. Disipline karşı düzenleme ve denetim ilk defa neoliberalizmde tesis edilmiş teknikler değildir (Deleuze, “Postscript on the Societies of Control”, *October 59* (Kış 1992), s. 3-7; veya <http://www.nadir.org/nadir/archiv/netzkritik/societyofcontrol.html> (son erişim tarihi 01.10.2012); Hardt ve Negri, *Empire* (Cambridge/Mass. ve Londra), 2000; Türkçesi: *İmparatorluk*, çev. Abdullah Yılmaz (İstanbul: Ayrıntı, 2001). Esasen üreme teknolojileriyle birlikte hijyen ve sağlık (belli bir toplumsal cinsiyete ve ırka dahil edilen) bedenlerin biyopolitik verimliliğine atfedildiğinde meydana gelmiştir bu; yani burjuvaji için, bu özneleştirme pratiklerinin takdimi en geç modern çağın başlarında, 18. yüzyılın sonlarında konumlandırılmalıdır.

[15] Marx, *A Contribution to the Critique of Political Economy*; veya <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1859/critique-pol-economy/index.htm> (son erişim tarihi 01.10.2012).

[16] Locke, “Two Treatises of Government (Concerning the True Original Extent and End of Civil Government §44)”, *The Works of John Locke: A New Edition, Corrected*, 5. Cilt veya <http://socserv2.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3ll3/locke/government.pdf> (son erişim tarihi 01.10.2012).

[17] Castel, *Die Stärkung des Sozialen: Leben im neuen Wohlfahrtsstaat* (Hamburg, 2005) s. 24.

[18] Diğer taraftan, bu biyopolitik özneleştirme toplumsal cinsiyet, ırk, sınıfsal yakınlık, din ve heteroseksüelliğin yaşam tarzı normları yoluyla farklılaşır. Ama burada daha fazla ayrıntıya girmiyorum. [MetinMetin](#) genel olarak sadece burjuva özneleştirmesinin bu kuvvet hatlarına odaklanıyor. Öznenin kurulma biçimlerini kapsamlı bir biçimde ele almak gibi bir amacı yok.

[19] Althusser’in Türkçe’ye “çağırma” olarak çevrilen *interpellation* kavramı, bireylerin ideolojik aygıtlar yoluyla özneleştirilme sürecine işaret eder. Althusser’in buna verdiği örnek, yolda yürürken size doğru seslenen bir polise dönüp bakmanız, böylece devletin kolluk gücünün sizi “çağırmasına” tepki vererek özne/tebaa haline gelmenizdir – e.n.

[20] Pühl, “Der Bericht der Hartz-Kommission und die ‘Unternehmerin ihrer selbst’: Geschlechterverhältnisse, Gouvernementalität und Neoliberalismus”, *Gouvernementalität: Ein sozialwissenschaftliches Konzept im Anschluss an Foucault* içinde, (ed.) Pieper ve Gutiérrez Rodríguez (Frankfurt/M./New York, 2003) s. 111-135.

[21] Foucault, *Geschichte der Gouvernementalität II: Die Geburt der Biopolitik (Vorlesungen am Collège de France 1978-79)* (Frankfurt/M., 2004), ABD’de neoliberal yönetimselliğin oluşumuyla bağlantılı olarak, kendisinin hem işçisi hem de işvereni olanlardan bahseder; keza Foucault’nun çalışmasına dayanan araştırmalar da (Bröckling vd., *Gouvernementalität der Gegenwart: Studien zur Ökonomisierung des Sozialen* [Frankfurt/M. 2000]; Pieper ve Gutiérrez Rodríguez, *Gouvernementalität: Ein sozialwissenschaftliches Konzept im Anschluss an Foucault* [Frankfurt/M./New York, 2003]). Bröckling vd. (s. 15) öncelikle şunu sorarlar mesela: Liberal “doğal özgürlük” düzenlemesi ilk defa “yapay özgürlük” düzenlemesine dönüştüğünde, “ekonomik açıdan rasyonel bireylerin girişimci davranışlarını” fark etmek mümkün müydü? Yine de, bu “doğal özgürlük” yönetimsel tekniklerin ve toplumsal mücadelelerin sonucundan başka nedir ki? Ve “doğal özgürlüğün” karşısına yerleştirilen, “yapay özgürlük” denen şey nedir?

[22] Castel, *Die Stärkung des Sozialen: Leben im neuen Wohlfahrtsstaat*.

[23] Foucault yönetimsellik soykütüğünde normal ile hegemonik arasında açık açık bağlantı kurmaz. Yönetimselliğin dinamiğini ve anlamını iyice kavrayabilmek için, normalleştirme mekanizmaları hegemonik söylemler ve bunlarla ilgili mücadelelerin üretimiyle açıkça bağlantılı mekanizmalar olarak değerlendirilmelidir. Foucault ile Gramsci arasındaki bağlantı için bkz. Hall, “The Spectacle on the ‘Other’”, *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices* içinde, (ed.) Stuart Hall (Londra, 1997) s. 223-290 ve Demirovic, *Demokratie und Herrschaft: Aspekte kritischer Gesellschaftstheorie* (Münster, 1997).

[24] Lorey, “Der weiße Körper als feministischer Fetisch: Konsequenzen aus der Ausblendung des deutschen Kolonialismus”, *Weiß – Weißsein – Whiteness: Critical Studies on Gender and Racism* içinde, (ed.) Martina Tißberger, Gabriele Dietze, Daniela Hrzán, Jana Husmann-Kastein (Frankfurt/M., 2006) s. 61-84.

[25] Freud 2000, s. 284.

[26] Foucault, “The Subject and Power”, *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics* içinde, (ed.) Hubert L. Dreyfus ve Paul Rabinow (Chicago, 1983) s. 208–226.

[27] Foucault, *Geschichte der Gouvernementalität II: Die Geburt der Biopolitik (Vorlesungen am Collège de France 1978-79)*, s. 101-102. Biyopolitik yönetimsellik modern toplumları açıkça paradoksal bir biçimde yapılandırır. Cornelia Ott’un özlü bir biçimde ifade ettiği gibi, “insanların kendilerini biricik ‘özneler’ gibi görmeye başlamalarını olanaklı kılar ve aynı zamanda onları amorf, bütünlük bir ‘nüfus kitlesi’ şeklinde bir araya getirir... Böylece önemsiz bir mesele haline gelen, hayatın dışlanması ve yok edilmesi değil, ‘yaşama hakkı’ olur her zaman”: Ott, “Lust, Geschlecht und Generativität: Zum Zusammenhang von gesellschaftlicher Organisation von Sexualität und Geschlechterhierarchie”, *Ein alltägliches Spiel: Geschlechterkonstruktionen in der sozialen Praxis* içinde, (Frankfurt/M., 1997) s. 110. Biyopolitik toplumsallaşma ile kolonyalizm arasındaki bağlantı için bkz. Lorey, “Der weiße Körper als feministischer Fetisch: Konsequenzen aus der Ausblendung des deutschen Kolonialismus”.

[28] Kleines Postfordistisches Drama, “Prekäre Subjektivierung”, *Malmoe*, No. 7, s. 20 ve “Prekarisierung von KulturproduzentInnen und das ausbleibende ‘gute Leben’”, *arranca! für eine linke Strömung*, No. 32 (Yaz), s. 23-25; Mecheril *Prekäre Verhältnisse: Über natio-ethno-kulturelle Mehrfachzugehörigkeit*, (Münster/ New York/Münih/ Berlin, 2003)

[29] Boltanski ve Chiapello bunun aksini varsayar, “The Role of Criticism in the Dynamics of Capitalism: Social Critique vs. Artistic Critique”, *Worlds of Capitalism: Institutions, Governance, and Economic Change in the Era of Globalization* içinde, (ed.) Max Miller (Londra ve New York, 2001) s. 237-267. Çalışmalarına göre, kapitalizmde 1960lardan beri meydana gelen değişiklikler “sanatsal bir eleştiri”nin, yani bir kitle toplumunun tekbiçimliliğinden, bireysel özerkliğin olmamasından ve sahici toplumsal ilişkilerin yitirilmesinden yakın bir eleştirinin spesifik entegrasyonuna ve stratejik yeniden formüle edilmesine kadar uzanır. Ayrıca bkz. Lemke, “Räume der Regierung: Kunst und Kritik der Menschenführung”, *Foucault und die Künste* içinde, Zentrums für Kunst und Medientechnologie (ZKM) adına Peter Gente (ed.) (Frankfurt/M., 2004) s. 176–178.

[30] Kuster, “Räume der Regierung: Kunst und Kritik der Menschenführung”, *Foucault und die Künste* içinde, s. 162-180; Panagiotidis, “DenkerInnenzelle X: Prekarisierung, Mobilität, Exodus”, *arranca! für eine linke Strömung*, No. 32 (Yaz 2005), s. 12-14.

[31] İlk yaklaşımlar için bkz. Böhmler ve Scheiffele, “Überlebenskunst in einer Kultur der Selbstverwertung”, *Gesellschaft mit beschränkter Haftung: Zumutungen und Leiden im deutschen Alltag* içinde, (ed.) Franz Schultheis ve Christina Schulz (Konstanz, 2005) s. 422-448; Anne ve Marine Rambach’ın Fransa’daki güvencesiz entelektüeller hakkındaki çalışması, *Les intellos précaires* (Paris, 2001); Angela McRobbie’nin sanatçıların yeni ekonomi açısından işleviyle ilgili tezleri, “‘Everyone is Creative’: artists as new economy pioneers?”, http://www.opendemocracy.net/arts/article_652.jsp (son erişim tarihi 01.10.2012) [2004]; veya kpD’nin

çalışması, “Prekarisierung von KulturproduzentInnen und das ausbleibende ‘gute Leben’”, *arranca! für eine linke Strömung*, No. 32 (Yaz 2005), s. 23-25.

[32] “Reflexive Prekarisierung: Eine Introspektion aus dem Alltag von Projektlinken”, *Fantômas: Magazin für linke Debatte und Praxis: “Prekäre Zeiten”*, No. 6 (Kış 2004), s. 19.

[33] *Kamera Läuft! (Ve Motor!, Zürich/Berlin, 2004, 32”*) film projesinin bir parçası olarak, 2003’ün sonunda, kpD olarak, “kültürel alanda belli bir siyasal pratik biçimi için birlikte çalıştığımız veya işlerini referans aldığımız” (kpD üyeleri de dahil olmak üzere) on beş Berlinli kültür üreticisiyle görüştük. “Sorularımız, Fronte della Gioventù Lavoratrice (Genç İşçiler Cephesi) ve Potere Operaio’nun (İşçilerin Gücü) 1967’nin başlarında Mirafiori’de yaptığı ‘Fiat Bizim Üniversitemiz’ anketine dayanıyordu. Bu ankette ‘iyi bir hayat’la ve örgütlenmeyle ilgili sorular da vardı ... Ancak, kültür üreticilerinin potansiyel politizasyonu bakımından, kolektif ret stratejileriyle ve buna bağlı olarak, insanın kendi hayatını değiştirme, başkalarının hayatını değiştirme ve nihayetinde toplumsal değişim isteğiyle de ilgileniyorduk. Genel bir düzeyde, bütün görüşmelerin tek ortak tarafı, süreksizlikten muzdarip olma haliydi ... Fikir ufukumuzda, mevcut yaşam kavrayışlarına açıkça veya belli belirsiz karşı olan bir şey bulamamıştık biz de”: “Prekarisierung von KulturproduzentInnen und das ausbleibende ‘gute Leben’”, *arranca! für eine linke Strömung*, No. 32 (Yaz 2005), s. 24; “Prekäre Subjektivierung”, *Malmoe*, No. 7.

[34] Deleuze, *Foucault*, çev. ve ed. Seán Hand (Londra, 1988) s. 115. Bu mesihçi fikrin aşırı bir örneği, doğal olarak Hardt ve Negri’nin *İmparatorluk*’unun (*Empire*, [Cambridge/Mass. ve Londra, 2000], Türkçesi: *İmparatorluk*, çev. Abdullah Yılmaz [İstanbul: Ayrıntı, 2001]) sonunda; ayrıca, farklı ve çok daha zayıf bir biçimde de olsa, Foucault’nun yeni bir öznellik talep eden “Özne ve İktidar”ında (“The Subject and Power”, *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics* içinde, (ed.) Hubert L. Dreyfus ve Paul Rabinow, Chicago) bulunabilir.